

Historische cartografie en de stad

Op vrijdag 23 september 2005 organiseert de Werkgroep Stedengeschiedenis in samenwerking met de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht een studiemiddag over het gebruik van kaarten en plattegronden bij stadshistorisch onderzoek, onder de titel 'Historische cartografie en de stad'. Locatie: Het gloednieuwe bibliotheekgebouw van Universiteit Utrecht (Boothzaal), Heidelberglaan 3, Utrecht (bussen lijn 11 of 12 vanaf cs naar Uithof, halte Centrumgebouw). De studiedag is gratis voor eenieder toegankelijk. Informatie kan worden ingewonnen bij Jan van den Noort (010-436 6014).

Dagvoorzitter: prof.dr. Hans Mol (Fryske Akademy)

13:00-13:30 Drs. Martijn Storms (historisch-cartograaf Universiteit Utrecht) over 'De waarde van prekadastrale kaartboeken voor stedengeschiedenis'

13:30-14:00 discussie

14:00-14:30 Ir. Henk Engel (architect Technische Universiteit Delft) over 'Randstad Holland in kaart'

14:30-15:00 discussie

-----pauze-----

15:30-16:00 Dr. Charles van den Heuvel (kunsthistoricus Universiteit Maastricht/Universiteit Leiden) over 'Papieren en Virtuele Steden, Manipulaties en annotaties van historische en digitale stadsplattegronden'

16:00-16:30 discussie

Martijn Storms, De waarde van prekadastrale kaartboeken voor stedengeschiedenis

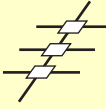
Kaarten vormen een belangrijke onderzoeksbron voor stadshistorisch onderzoek, maar wie vóór het ontstaan van het kadaster op zoek gaat naar gedetailleerd kaartmateriaal komt vaak bedrogen uit. Stadsplattegronden beelden doorgaans de hele stad af en bieden daardoor te weinig detail. Daarvoor moeten we op zoek naar andere bronnen.

In dat licht biedt het onderzoek van Martijn Storms aanknopingspunten. Hij inventariseerde ons nationaal erfgoed aan prekadastrale kaartboeken. Die werden vanaf het midden van de 16de eeuw vervaardigd door de administraties van institutioneel grondbezit of grondbelasting. Ze zijn vaak minder bekend en minder toegankelijk omdat de kaarten in deze kaartboeken niet altijd afzonderlijk beschreven werden in archiefinventarissen.

Voor de werkgroep Stedengeschiedenis bespreekt Storms de bruikbaarheid van die bron voor stadshistorisch onderzoek. Dankzij de grote schaal geven prekadastrale kaarten veel topografische details. De meeste kaartboeken geven weliswaar landerijen buiten de steden weer, maar toch zijn ze waardevol voor stadshistorisch onderzoek. De grond-bezittende instellingen zijn immers vaak gevestigd in de stad, op de kaarten zijn regelmatig afbeelding van steden of delen daarvan weergegeven. Van enkele steden zijn gebiedsdekkende kaartboeken bewaard gebleven. Deze stadskaartboeken geven een uniek overzicht op perceelsniveau van de 16de- of 17de-eeuwse binnenstad. Storms illustreert de waarde van de kaartboeken voor stadshistorisch onderzoek aan de hand van veel voorbeelden uit diverse kaartboeken.

Henk Engel, Randstad Holland in kaart

Henk Engel, Olivier van der Bogt en Iskander Pané werken aan het project Randstad Holland in kaart een poging om meer greep te krijgen op de urbanisatie in die regio. Zij brengen de urbanisatie van het gebied in kaart aan de hand van een 'morfologische periodisering': de

'grachtenstad' achten ze kenmerkend voor de periode tot 1850, de 'stad van straten en bouwblokken' van 1850 tot 1940, de 'open stad met stroken en schijven' tussen 1940 en 1970 en de 'clusterstad' na 1970. Op elke groeikaart is de stand van de verstedelijking weergegeven: bebouwing, straten, water-, spoor- en verkeerswegen. De toestand in 2000 wordt in een atlas van 23 bladen samengevat, als sediment van de opeenvolgende urbanisatiefasen.

Een eerste versie van delen van deze kaarten werd gemaakt voor de studie De naoorlogse stad, een hedendaagse ontwerpogave. De voltooiing van de kaarten geschiedt in het onderzoeksprogramma Architectuur van de Hollandse stad (Architectuur, TU Delft). Object van onderzoek is de interactie tussen stedelijke morfologie en gebouw-typologie. In theoretisch opzicht ligt de nadruk op mogelijke verbanden tussen stadsanalyse en architectonisch ontwerp. Stadsvernieuwing en herstructurering van de bestaande steden zijn de belangrijkste taken van het moment en de nabije toekomst; het zijn taken die een diepgaander begrip vergen van het veld waarin wordt ingegrepen.

Op regionale schaal biedt Randstad Holland in Kaart een kader voor meer gedetailleerde studies van afzonderlijke steden. De kaarten van de Randstad vormen dan ook slechts de eerste stap in een onderzoek dat de verstedelijking van de Randstad als verschijnsel inzichtelijk wil maken door niet alleen te kijken naar de grote schaal van het geheel, maar ook naar de kleinere schaalniveaus van de samenstellende onderdelen. In juni 2005 verscheen het eerste resultaat van Randstad Holland in Kaart in de tweede aflevering van OverHolland (SUN).

Charles van den Heuvel, Papieren en Virtuele Steden

In het onderzoek naar de geschiedenis van de stad en stedenbouw wordt steeds vaker gebruik gemaakt van de computer. Dat is niet zo verwonderlijk. We kunnen dan uiteenlopende bronnen combineren en reconstructies maken die niet alleen van nut zijn voor de geschiedenis van de stad, maar ook voor de praktijk van stedenbouw, stadsarcheologie en monumentenzorg. Computersystemen en -programma's, zoals Geografische Informatie-systemen (GIS), maken het mogelijk kaarten van een stad, of van verschillende steden, te vergelijken, door ze over elkaar te projecteren. Bovendien kan de informatie van de digitale kaart worden gecombineerd met niet-ruimtelijke data.

Dat levert soms zeer fraaie reconstructies, met praktische zoom- en rotatiemogelijkheden op. Vanuit een historische optiek moeten de technische hoogstandjes kritisch worden gezien. Het gaat immers om het combineren van heterogene bronnen die vaak nogal verschillen in nauwkeurigheid en betrouwbaarheid. De oorspronkelijke functie van de historische bronnen en de context waarin ze werden gebruikt dreigen in deze fraaie visualities uit het oog te worden verloren.

Het NWO-programmaonderzoek Paper and Virtual Cities, New methodologies for the use of historical sources in virtual urban cartography richt zich op dat probleem. Onder leiding van Charles van den Heuvel en Elwin Koster werken aio's en postdocs van de universiteiten te Maastricht en Groningen aan een viertal projecten waarin nieuwe methoden worden ontwikkeld voor een correct gebruik van historische kaarten, atlassen en verwante teksten in de virtuele stadscartografie. Manipulaties worden tot een minimum beperkt en daar waar ze niet kunnen worden vermeden wordt getracht deze zichtbaar te maken. Het onderzoek richt zich zowel op papieren als op digitale plattegronden van Nederlandse steden en fortificaties van de 16de tot en met de 21ste eeuw.

Namens de Werkgroep Stedengeschiedenis
dr. Reinout Rutte
dr. Jan van den Noort